

Integratie

Gelukt of mislukt?

Het is vaak te horen: de integratie van allochtonen is mislukt. 'Integratie' was zelfs één van de centrale kwesties van de verkiezingen van het afgelopen jaar. CDA-leider Balkenende wierp zich op als een verklaard tegenstander van de multiculturele samenleving: het naast elkaar bestaan van verschillende culturen zou de integratie van allochtonen belemmeren (NRC Handelsblad, 25 januari 2002). Na de gebeurtenissen van 11 september, de eclatante LPF-overwinningen en de regeringswisseling in Den Haag, waait er een nieuwe wind door minderhedenland. Allochtonen moeten zich met hernieuwde inspanning via inburgeringscursussen de Nederlandse cultuur eigen maken. De multiculturele samenleving is verdacht geworden.

Het idee dat het slecht gaat met de integratie van allochtonen, is niet alleen voorbehouden aan politici of 'de mensen in het land'. Ook sociale wetenschappers maken regelmatig melding van falende integratie en waarschuwen voor hardnekkige sociale achterstanden of toenemende jeugdcriminaliteit. Anderen schetsen daarentegen een rooskleurig beeld: de werkloosheid onder allochtonen is sinds de jaren tachtig drastisch gedaald en de tweede generatie gaat in het onderwijs met sprongen vooruit. Tegenstrijdige berichten, zo lijkt het. En het gekke is: bijna iedereen heeft gelijk. Of een beetje gelijk, want het is maar waar je naar kijkt. Waar het mij hier om gaat, is het idee op zich dat de integratie van allochtonen zou kunnen lukken of mislukken. De opvatting dat de integratie dreigt te mislukken en er dus extra beleidsinspanningen nodig zijn om erger te voorkomen, geeft blijk van een overschatting van de invloed van beleid en een onderschatting van het feitelijke integratieproces.

345

'De integratie is mislukt' suggereert dat er een duidelijk omschreven doel of plan is, dat niet is gehaald. Op het terrein van de structurele integratie – de deelname aan belangrijke instituties van de samenleving, zoals het onderwijs en de arbeidsmarkt – kan iedereen zich daar van alles bij voorstellen. Faciliterend beleid in de vorm van banenplannen of extra taalonderwijs kan een belangrijke bijdrage leveren aan de maatschappelijke participatie van allochtonen. Maar het is de vraag of integratie op het sociaal-culturele vlak zich wel laat sturen of bespoedigen, zoals hedendaagse commentato-

ren ons willen doen geloven. De mate waarin allochtonen sociale contacten aangaan met autochtone Nederlanders, het aantal etnisch-gemengde huwelijken, de culturele aanpassing aan de ontvangende samenleving – dat zijn zaken die zich nauwelijks van buitenaf laten beïnvloeden of van hogerhand laten opleggen.

‘De integratie is mislukt’ suggereert ook dat Nederland geen geslaagde integratie kent. Van de naoorlogse immigranten worden de Indische Nederlanders alom beschouwd als een groep die succesvol is geïntegreerd of geassimileerd. Ook de Zuid-Europese immigranten, zoals de Italiaanse en Spaanse arbeiders die in de jaren zestig kwamen, zijn inmiddels vrij geruisloos opgegaan in de Nederlandse samenleving. Niet dat er bij de vestiging van deze immigranten geen strubbelingen of conflicten met Nederlanders zijn geweest of dat er geen persoonlijk leed was verbonden aan de landverhuizingen, maar het opgaan in de Nederlandse samenleving van deze immigranten wordt niet langer als een opgave beschouwd die nog niet voltooid is.

‘De integratie is mislukt’ suggereert ten slotte ook dat de kansen zijn verkeken. Alsof de integratie binnen een of twee generaties voltooid kan zijn en alsof integratie niet bijna altijd schoksgewijs verloopt en met problemen gepaard gaat. Alleen al het feit dat de Indische Nederlanders of de Zuid-Europese arbeidsmigranten in een eerdere historische periode naar Nederland kwamen, maakt dat wij de later gearriveerde Turken en Marokkanen niet op dezelfde wijze de maat kunnen nemen. Daarbij komt dat waar in het geval van de Indische Nederlanders al sprake is van een derde generatie, er bij Turken en Marokkanen nog nauwelijks een volwassen tweede generatie is. De geschiedenis leert dat er meestal drie tot vier generaties nodig waren alvorens een immigrantengroep volledig opging in de nieuwe samenleving.

De vraag is natuurlijk of de geschiedenis zich zal herhalen. In een immigrantensamenleving bij uitstek als de Verenigde Staten voeren historici en sociale wetenschappers al enige tijd een heftig debat over de verschillen en overeenkomsten tussen de integratie van de ‘oude’ en ‘nieuwe’ immigranten – de immigranten die kwamen rond 1900 en die van na 1965 (zie bijvoorbeeld DeWind e.a. 1997; Foner 2000). In vroeger tijden bestond er minder tolerantie ten aanzien van culturele diversiteit, maar dat wil nog niet zeggen dat de verschillende immigrantengroepen ook sneller assimileerden. Tegenwoordig is het multiculturele karakter van de samenleving veel meer geaccepteerd. De huidige immigranten zullen misschien niet onvoorwaardelijk Amerikaan willen worden en het is tegenwoordig ook gemakkelijker om transnationale bindingen of identiteiten te behouden, maar dat zegt op zichzelf nog niet alles over hun feitelijke assimilatie. Bij herhaling is in de sociaal-wetenschappelijke literatuur ter zake vastgesteld,

dat het benadrukken van de eigen identiteit en roots juist prominenter optreedt naarmate de etnische cultuur aan erosie onderhevig is.

Uit mijn eigen onderzoek naar Surinaamse immigranten in Nederland blijkt dat integratie niet noodzakelijkerwijs gepaard gaat met een verzwakking van etnische identificaties, en dat juist jongeren van de tweede generatie – die meestal meer vernederlandst zijn dan hun ouders – blij geven van een hernieuwde belangstelling voor hun etnische achtergrond (Van Niekerk 2000, 2002). Een jonge Surinaams-Hindoestaanse vrouw (20) in Den Haag bijvoorbeeld, verhuisde destijds als kind met haar ouders uit een concentratiewijk naar een ‘witte’ buitenwijk, waar zij een keurig lyceum bezocht met uitsluitend ‘witte’ Nederlandse leerlingen. Naar eigen zeggen had ze toen helemaal niet door dat ze ‘buitenlander’ was. Daar werd ze zich pas goed van bewust toen ze een vervolgopleiding ging doen waar ze veel andere allochtone jongeren tegenkwam, en toen ze een Hindoestaanse vriend kreeg. Zijn familie behoort tot het Hindoestaanse milieu dat haar moeder nu juist zo graag achter zich wilde laten. De dochter voelt zich echter zeer aangetrokken tot die Hindoestaanse sfeer: zelf behoorlijk vernederlandst is ze gaan houden van de typisch Hindoestaanse maaltijden, de Indiase video’s en filmmuziek, en raakt ze geïnteresseerd in het hindoeïsme. Haar recente belangstelling voor haar Hindoestaanse achtergrond en haar identificatie met de Hindoestanen met wie ze nu zo veel omgaat, zijn echter tamelijk vrijblijvend: ze kan ervoor kiezen of niet. Of in meer wetenschappelijke termen: er is sprake van een zelfverkozen identiteit of een etnische optie (Waters 1990).

Het miskennen van dit onderscheid tussen culturele aanpassing en etnische bewustwording leidt tot menig misverstand. Ook bij sociale wetenschappers. Nog niet zo heel lang geleden was het *not done* om te spreken van integratie of assimilatie van allochtonen. ‘Assimilatie’ werd wellicht te veel geassocieerd met gedwongen aanpassing, met het verloochenen van de eigen etnische achtergrond of de ontkenning van etnische groepsrechten. Ook nu nog wordt er dikwijls liever gesproken van ‘wederzijdse’ aanpassing. Maar het ‘wederzijdse’ in de aanpassing geeft vooral uiting aan een ideaal: aanpassing van immigranten aan hun nieuwe omgeving lijkt mij in de praktijk bijna nooit een symmetrisch verlopend proces. In veel discussies over de multiculturele samenleving en de integratie van allochtonen wordt vaker gerefereerd aan dat wat als norm of ideaal wordt gezien dan aan de sociologisch observeerbare realiteit (vgl. Vermeulen 2001). Of een multiculturele samenleving nu gewenst is of niet, of men al dan niet streeft naar de instandhouding van culturele tradities, het vermag de feitelijke integratie nauwelijks te beïnvloeden. De integratie van allochtonen lijkt een onvermijdelijk en onomkeerbaar proces, ondanks alle ideologie die het tegendeel suggereert. We mogen er natuurlijk niet zonder meer van uitgaan

dat de geschiedenis zich zal herhalen, maar de historische vergelijkingen en het sociologische debat dat momenteel in de Verenigde Staten woedt, werpen wel een relativerend licht op de actuele integratiediscussies in Nederland. De integratie is noch gelukt, noch mislukt – de integratie is gaande.

Geraadpleegde literatuur

- DeWind, J., C. Hirschman en P. Kasinitz (red.) (1997) *Immigrant adaptation and native-born responses in the making of Americans*. Special issue *International Migration Review* 31 (4).
- Foner, N. (2000) *From Ellis Island to JFK: New York's two great waves of immigration*. New Haven, etc./New York: Yale University Press/Russell Sage Foundation.
- Niekerk, M. van (2000) 'De krekel en de mier': *Fabels en feiten over maatschappelijke stijging van Creoolse en Hindoeïstische Surinamers in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Niekerk, M. van (2000) *Premigration legacies and immigrant social mobility: The Afro-Surinamese and Indo-Surinamese in the Netherlands*. Lanham: Lexington Books.
- Vermeulen, H. (2001) *Etnisch-culturele diversiteit als 'feit' en norm*. Amsterdam: Vossiuspers (Universiteit van Amsterdam).
- Waters, M. (1990) *Ethnic options: Choosing identities in America*. Berkeley: University of California Press.